

บทที่ 5

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

ผู้วิจัยนำเสนอการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม จำแนกเป็น 3 ตอนตามลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 การสังเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์การสนทนากลุ่ม

ตอนที่ 3 การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

ตอนที่ 1 การสังเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

จากการนำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ การสอนและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมที่ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารจาก ทฤษฎีการสรรค์สร้างความรู้ (Constructivism) กระบวนการเรียนการสอนตามแนวคิดแบบไทย (The Thai Mode of Instruction) แนวคิดเรื่อง “มโนธรรมสำนึก” (Conscientization) ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ (Transformative Learning Theory) แนวคิดเรื่อง “คิดเป็น” และ ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) ทำให้ได้ทราบแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญาไทยซึ่งได้แก่

1. การให้ผู้เรียนทราบวัตถุประสงค์การเรียนรู้ จาก ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
2. การประมวลปัญหาและความต้องการ จาก แนวคิดเรื่อง “มโนธรรมสำนึก” ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ แนวคิดเรื่อง “คิดเป็น” และ ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
3. การวางแผนการเรียนรู้ร่วมกัน จาก ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้
4. การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ จาก ทฤษฎีการสร้างสรรค์ความรู้ กระบวนการเรียนการสอนตามแนวคิดแบบไทย ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ และ ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
5. การศึกษาคุณงานและการฝึกปฏิบัติ จาก กระบวนการเรียนการสอนตามแนวคิดแบบไทย และ ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

6. การประเมินผลการนำไปปฏิบัติ จาก ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้
7. ผู้รับการถ่ายทอดเกิดความเชื่อมั่นและบูรณาการเข้าสู่วิถีชีวิต จาก ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้

เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่นำมาวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดของ ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมแต่ละท่าน แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นภาพรวมพบว่า กระบวนการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม มีขั้นตอนหลักๆ 10 ขั้นตอน คือ

1. ประมวลปัญหาและความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด
2. ให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรแผนใหม่และเกษตรกรรมทางเลือก
3. ให้แนวทางการใช้ชีวิตที่เหมาะสม
4. วางแผนการเรียนรู้ร่วมกัน
5. ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์
6. ศึกษาแปลงเกษตรและฝึกปฏิบัติ
7. ศึกษาดูงานแปลงเกษตรที่ประสบความสำเร็จ
8. สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้
9. วางแผนการนำไปปฏิบัติ
10. ประเมินผลการนำความรู้ไปปฏิบัติ

1. ประมวลปัญหาและความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมทุกท่านดำเนินการในขั้นตอนนี้ โดยการสอบถามความต้องการของผู้รับการถ่ายทอดแต่แรกว่า ต้องการความรู้อะไร ประสบปัญหาอะไร เพื่อสามารถถ่ายทอดได้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการมารับองค์ความรู้ของเกษตรกร การประมวลปัญหาและความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด ทำให้กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดและครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมได้ทราบปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งที่เกิดขึ้นแล้ว และยังไม่เกิดขึ้นกับตนเอง ระดับความรุนแรงของปัญหา และระดับความต้องการเรียนรู้ในเนื้อหาทางการเกษตรว่าต้องการเรียนรู้เรื่องใดมากที่สุด และระดับรองลงมาตามลำดับ ซึ่งจะทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสนใจและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการรับการถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม เพราะเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยตรง

2. ให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรแผนใหม่และเกษตรกรรมทางเลือก

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมที่ได้ดำเนินการในชั้นตอนนี้ได้แก่ ครูวิบูลย์ เข็มเฉลิม ครูเสวก มาลาพงษ์ ครูบาคำเตื่อง ภาณี ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ และ ครูชูศักดิ์ หาดพรม ส่วนครูเคียง คงแก้ว ไม่ได้ดำเนินการในชั้นตอนนี้ อาจเป็นเพราะเกษตรกรรมในภาคใต้ไม่ประสบปัญหาในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ เกษตรกรสามารถปลูกพืชได้ผลดี และมีปลูกพืชไว้รับประทานหลากหลายชนิด

การให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรแผนใหม่และเกษตรกรรมทางเลือกกับผู้เข้ารับการถ่ายทอด ได้ตระหนักถึงผลดี ผลเสีย ของเกษตรกรรมทั้ง 2 แบบ ซึ่งในชั้นตอนนี้สามารถนำแนวคิดเรื่อง “มโนธรรมสำนึก” ของแฟร์ มาปรับใช้ ด้วยการให้ผู้รับการอบรมได้ทราบถึงปัญหาต่างๆจากการเอารัดเอาเปรียบของพ่อค้าและนายทุนที่ยังมิได้รับการแก้ไข เช่นการขายเมล็ดพันธุ์พืช การขายปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดแมลง และให้เกษตรกรเร่งผลิตให้มากขึ้นโดยมีการรับประกันว่าจะรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร ทำให้เกษตรกรลงทุนแทบหมดเนื้อหมดตัวเพื่อหวังรวย

การให้ความรู้ในชั้นตอนนี้จึงต้องให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดมโนธรรมสำนึกขึ้น วิชาทฤษฎีวิจารณ์ (Critical) คือมีการคิดอย่างใคร่ครวญ พิจารณาสาเหตุของปัญหาอย่างระมัดระวัง มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ยอมรับฟังผู้อื่นและไม่หลีกเลี่ยงภาระหน้าที่ของตนเอง จะใช้วิธีการพูดคุยหรือสนทนา (Dialogue) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน โดยตั้งปัญหาสังคมเข้ามาขบคิดระหว่างผู้เรียนและผู้สอน หรือระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง ผู้เรียนจะต้องรู้จักคิดด้วยตนเองและแสดงความคิดเห็นออกมาอย่างไม่ขัดแย้งความคิดเห็นให้กัน ซึ่งทำให้เกิดการศึกษาอย่างเสรี ไม่เป็นการกดขี่ทางความคิด (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523) แล้วให้ผู้เข้ารับการถ่ายทอดได้ตัดสินใจในการเลือกวิถีทางการเกษตรเพื่อประกอบอาชีพ ด้วยตัวเอง

ในชั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการคิดเพื่อแก้ปัญหา เป็นการใช้ความรู้สึนึกคิดที่จะวิเคราะห์ใคร่ครวญและแสวงหารากเหง้าที่มาของปัญหาและความทุกข์ พิจารณาทางเลือกและคำตอบต่างๆเพื่อจะได้ตัดสินใจกระทำการหรือไม่กระทำการอิสรภาพและการตัดสินใจกำหนดชะตาชีวิตตนเอง ซึ่งตรงกับแนวคิด “คิดเป็น” ได้เสนอแนะให้ใช้ข้อมูล 3 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลประเภทตนเอง (Information on Self) ข้อมูลประเภทสังคมและสิ่งแวดล้อม (Information on Society and Environment) และ ข้อมูลประเภทวิชาการ (Technical or Book knowledge) : มาใช้ในการตัดสินใจ กระบวนการคิดดังกล่าวจึงสามารถนำมาใช้ในขั้นตอนการตัดสินใจเลือกการทำเกษตรแผนใหม่หรือเกษตรกรรมทางเลือกกับผู้เข้ารับการถ่ายทอดได้ และสอดคล้องกับทฤษฎีการ

เรียนรู้ของผู้ใหญ่(Andragogy) ในเรื่องของผู้รับการถ่ายทอดมีความต้องการที่จะเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมที่ประสบปัญหาอยู่

3. ให้แนวทางการใช้ชีวิตที่เหมาะสม

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมที่ได้ดำเนินการในขั้นตอนนี้ได้แก่ ครูวิบูลย์ เข้มเฉลิม ครูบาคำเตื่อง ภาษี ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และ ครูชูศักดิ์ หาดพรม ได้ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้รับการถ่ายทอดถึงแนวทางการใช้ชีวิตที่เหมาะสมของเกษตรกร รู้จักการใช้จ่ายอย่างมีเหตุมีผล ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ เป็นการเตรียมคนให้พร้อม เกิดความเชื่อมั่น โดยพิจารณาก่อนว่าสิ่งใดจำเป็น สิ่งใดไม่จำเป็น อาจลดรายจ่ายในบางเรื่องโดยการผลิตเอง ทำเอง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้บางชนิด แม้กระทั่งสบู่ หรือน้ำมันแก้มแลงสัตว์กัดต่อยที่ ครูวิบูลย์ได้ถ่ายทอดเพื่อให้เกษตรกรได้ลดรายจ่ายลง การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมแต่ละท่าน หรือ คติของครูชูศักดิ์ หาดพรม “จ่ายก็ไม่จ่าย รายได้ถมเถ” เกษตรกรจะสามารถการดำเนินชีวิตได้อย่างไม่ขัดสน มีกินมีใช้ และมีชีวิตที่เป็นสุข มีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

4. วางแผนการเรียนรู้ร่วมกัน

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมทุกท่านได้ดำเนินการในขั้นตอนนี้ เมื่อครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมทราบว่าเกษตรกรผู้รับการถ่ายทอดมีปัญหาใด มีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด และความต้องการของผู้รับการถ่ายทอดมีมากหรือน้อยในเรื่องใดก็จะนำมาสู่การวางแผนการเรียนรู้ร่วมกันว่าจะเรียนอะไรที่จะสามารถแก้ปัญหาได้ตรงกับความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด การวางแผนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม จะพิจารณาว่าผู้รับการถ่ายทอดมีความพร้อม สะดวกที่จะรับการถ่ายทอดเมื่อไร มีระยะเวลายาวนานเพียงใด เนื้อหาและการฝึกปฏิบัติควรมีเรื่องใดบ้าง จะมีการออกแบบแนวทางเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม สะดวกด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

5. ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมทุกท่านได้ดำเนินการในขั้นตอนนี้ การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ เป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม หรือผู้มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการเกษตรสูง มาเป็นผู้ถ่ายทอดให้ความรู้แก่เกษตรกร โดยการบรรยายและการเล่าเรื่องของผู้ถ่ายทอดได้ประสบมา ดังนั้น ผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นผู้มีความ

นำเชื้อถือ เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป สามารถให้ความรู้ได้อย่างชัดเจนตรงตามวัตถุประสงค์และความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งในขั้นตอนนี้ สื่อทั้งหลายที่สามารถนำมาใช้ได้ควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น ได้ชมภาพและได้ยินเสียงจากสื่อที่น่าเสนอ ซึ่งสื่อดังกล่าวอาจแจกจ่ายให้ผู้รับการถ่ายทอดได้นำกลับไปศึกษาเพิ่มเติมได้

6. ศึกษาแปลงเกษตรและฝึกปฏิบัติ

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมทุกท่านได้ดำเนินการในขั้นตอนนี้ หลังจาก que ผู้เรียนได้รับความรู้และได้รับทราบประสบการณ์จากครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมแล้ว ผู้รับการถ่ายทอด จะได้ทดลองฝึกปฏิบัติจริง จนสามารถทำได้ เช่นการทำสบู่สมุนไพรของครูวิบูลย์ เข็มเฉลิม เกษตรกรจะได้รับการฝึกปฏิบัติ ทีละขั้นตอนจนสามารถทำเป็น รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้รับการถ่ายทอดรู้จักดัดแปลงสูตรสบู่สมุนไพร จนได้สูตรการทำสบู่มากมาย หลายสูตร หรือ การฝึกทำปุ๋ยคอก น้ำหมักชีวภาพ ของครูเสวก มาลาพงษ์ และ ครูชูศักดิ์ หาดพรม การทำดินที่เหมาะสมต่อการเพาะกล้าไม้ ของครูเคียง การทำเกษตรปราณีของ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และ ครูบาคำเคื่อง ภาษี ทุกท่านจะเน้นเรื่องการฝึกปฏิบัติให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ทำเป็น สามารถกลับไปทำได้จริง

7. ศึกษาดูงานแปลงเกษตรที่ประสบความสำเร็จ

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมทุกท่านมีเครือข่ายที่สามารถนำผู้รับการถ่ายทอดความรู้ไปศึกษาดูงานได้ แต่บางท่านมีความพร้อมในแปลงเกษตรของตนเองแล้วจึงไม่มีความจำเป็นในเรื่องนี้ ตัวอย่างเช่นครูวิบูลย์ เข็มเฉลิม ครูเคียง คงแก้ว และ ครูเสวก มาลาพงษ์ สำหรับครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมท่านอื่นๆถึงแม้จะมีความพร้อมเพื่อการสาธิต หรือฝึกปฏิบัติในแปลงเกษตรแต่อาจมีความต้องการให้เครือข่ายเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริง และพร้อมอุทิศความรู้แก่คนทั่วไป ได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้ในด้านที่ตนถนัด รวมทั้งอาจมีการฝึกปฏิบัติในพื้นที่ดูงานเพิ่มเติม เช่น เครือข่ายของครูชูศักดิ์ หาดพรม เครือข่ายของครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และ เครือข่ายของครูคำเคื่อง ภาษี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้มาศึกษาดูงานสามารถกลับไปทำได้จริง

8. สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมที่ได้ดำเนินการในขั้นตอนนี้ได้แก่ ครูบาคำเคื่อง ภาษี และ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ เมื่อผู้รับการถ่ายทอดได้เรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ และ

การศึกษาจากเครือข่ายประชาชนแล้ว จะมีการสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ทั้งหมด โดยให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ออกมาแสดง โดยเขียนสรุปสิ่งที่ได้พบเห็นและเรียนรู้ ลงในกระดาษปรูฟบนกระดาน ทำให้ได้ข้อสรุปของความรู้ ซึ่งบางคนอาจรับรู้มาไม่ตรงกัน หรือรับความรู้มาไม่ครบถ้วน ความรู้ที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับการตรวจสอบก่อนในขั้นตอนสรุปนี้ และยังเป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ผู้รับการถ่ายทอดได้เห็นภาพรวม ง่ายต่อการเข้าใจและนำไปใช้ยิ่งขึ้น

9. วางแผนการนำไปปฏิบัติ

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมที่ได้ดำเนินการในขั้นตอนนี้ได้แก่ ครูบา คำเคื่อง ภาษี ในกิจกรรมสวรรค์ในนา ว่าผู้รับการถ่ายทอดจะกลับไปทำอะไรที่ทำให้มีความสุข โดยให้วาดภาพแปลงเกษตรในฝัน ว่าต้องการให้มีอะไรบ้าง ซึ่งขั้นตอนนี้เองที่จะเป็นสัญญาใจว่าจะกลับไปทำอะไรบ้าง สำเร็จเสร็จสิ้นเมื่อไร ซึ่งจะมีการตรวจเยี่ยมระหว่างผู้รับการถ่ายทอดที่ให้สัญญา กับผู้ถ่ายทอดและผู้ร่วมรับการถ่ายทอดอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งครูคำเคื่อง ภาษีเรียกว่า กิจกรรม เวียนนา

10. ติดตามและประเมินผลการนำความรู้ไปปฏิบัติ

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมทุกท่านได้ดำเนินการในขั้นตอนนี้ โดยมี การติดตาม สืบถามความก้าวหน้าในการนำความรู้ไปปฏิบัติของผู้รับการถ่ายทอด สำหรับครู คำเคื่อง ภาษี ได้มีกิจกรรม เวียนนา เพื่อใช้ในการประเมินผลการนำไปปฏิบัติ โดย เปรียบเทียบผลการนำไปใช้กับ ภาพวาดสวรรค์ในนา ที่ผู้รับการถ่ายทอดได้วาดไว้และสัญญาว่าจะกลับไปทำ ซึ่งการไปเยือนพื้นที่นั้นผู้ไปเยือนอาจนำของติดไม้ติดมือไปฝากเช่น อาหาร กล้าไม้ สิ่งของที่ช่วยในการทำเกษตรที่เหลือใช้ต่างๆ

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์การสนทนากลุ่มและการปรับรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ของครู ภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

ผู้วิจัยได้นำขั้นตอนของกระบวนการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญาไทยที่ได้ร่างขึ้น 10 ขั้นตอน เข้าสู่การสนทนากลุ่ม ทำให้ได้ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดถ่ายทอด ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม ดังนี้

1. ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 ท่านให้ระบุขั้นตอนของการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะ ตรงกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่
2. ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่านให้ระบุขั้นตอนการถ่ายทอดที่เป็นของครุภูมิปัญญาหรือของแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้
3. ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 ท่าน แสดงความคิดเห็นว่าขั้นตอนสุดท้ายไม่ได้เข้าสู่ขั้นตอนที่ 1 ขาดความเชื่อมโยง
4. ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 ท่าน เสนอแนะว่าควรแสดงให้เห็นถึง การปรับเปลี่ยนความคิด กระบวนการถ่ายทอด และ การเรียนรู้และพัฒนา
5. ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 ท่าน เสนอแนะว่าขั้นตอน 10 ข้อนั้น อาจมีความสำคัญไม่เท่ากัน ควรจะจัดกลุ่มให้เหมาะสม

ตอนที่ 3 การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

จากข้อเสนอแนะดังกล่าว ได้นำมาพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม เป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การประมวลปัญหาและความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด

การประมวลปัญหาและความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด ทำให้กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดได้ทราบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรร่วมกัน ได้รับทราบความต้องการที่จะเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน การประมวลทำให้ทราบระดับมากน้อย หรือความรุนแรงของปัญหา และระดับความต้องการเรียนรู้ในเนื้อหาทางการเกษตรว่าต้องการเรียนรู้เรื่องใดมากที่สุด และความต้องการเรียนรู้ระดับรองลงมาตามลำดับ

ขั้นตอนที่ 2. การปรับเปลี่ยนวิธีคิด

การปรับเปลี่ยนวิธีคิดของผู้รับการถ่ายทอด โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรแผนใหม่และเกษตรกรรมทางเลือกกับผู้รับการถ่ายทอด ได้ตระหนักถึงผลดี ผลเสีย ของเกษตรแผนใหม่และเกษตรกรรมทางเลือก(Alternative Agricultures) ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการคิดเพื่อแก้ปัญหา ไม่ถูกครอบงำทางความคิด ถูกท้าทายให้คิด โดยใช้ข้อมูลจากประชาชนที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดมาเป็นข้อมูลในการคิดวิเคราะห์ เป็นการใช้ความรู้สัญกึ่งคิดที่จะวิเคราะห์ใคร่ครวญและ

แสวงหารากเหง้าที่มาของปัญหา พิจารณาทางเลือกและคำตอบต่างๆเพื่อจะได้ตัดสินใจกระทำการหรือไม่กระทำการ มีอิสรภาพและการตัดสินใจกำหนดชะตาชีวิตตนเอง

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรม

เมื่อครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม ได้ทราบความต้องการเรียนรู้ และได้ปรับวิธีคิดของผู้รับการถ่ายทอดแล้ว ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมและผู้รับการถ่ายทอดจะร่วมวางแผน และ คัดเลือกเนื้อหา ความรู้และประสบการณ์ที่เหมาะสม เช่น กำหนดสถานที่เรียนรู้และฝึกปฏิบัติ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ กำหนดระยะเวลา เพื่อให้ตรงกับความต้องการ ความสะดวก และ ความเหมาะสม ในการรับการถ่ายทอด ซึ่งครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมอาจเตรียมข้อมูลไว้ล่วงหน้าให้พร้อมก่อนเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการวางแผนร่วมกัน เช่น ความพร้อมของเครือข่ายแต่ละคนที่จะไปศึกษาดูงานและฝึกปฏิบัติกับช่วงระยะเวลาที่ผู้รับการถ่ายทอดต้องการ

ขั้นตอนที่ 4 การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์

การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ เป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม หรือผู้มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการเกษตรสูง มาเป็นผู้ถ่ายทอดให้ความรู้แก่เกษตรกร โดยการบรรยายและการเล่าเรื่องของผู้ถ่ายทอดได้ประสบมา ดังนั้น ผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป สามารถให้ความรู้ได้อย่างชัดเจน ตรงตามวัตถุประสงค์และความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจให้ความรู้ในลักษณะของการฝึกอบรมระยะสั้น การสาธิต การบรรยาย อภิปรายซักถาม หรือ นำสื่อต่างๆ มาใช้ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น ได้ชมภาพและได้ยินเสียงจากสื่อที่นำเสนอ ซึ่งสื่อดังกล่าวอาจแจกจ่ายให้ผู้รับการถ่ายทอดได้นำกลับไปศึกษาเพิ่มเติมได้

ขั้นตอนที่ 5 การฝึกปฏิบัติและศึกษาดูงาน

ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม จะกำหนดสถานที่ ฝึกปฏิบัติให้สอดคล้องกับความต้องการและความสะดวกเหมาะสม ของผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งอาจเลือกสถานที่ถ่ายทอดให้ความรู้เบื้องต้นที่สถานที่ภายในแปลงเกษตรของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมแล้วฝึกปฏิบัติ และ อาจมีการศึกษาดูงานหรือฝึกปฏิบัติโดยใช้เครือข่ายของครูภูมิปัญญาที่อยู่ใกล้เคียงร่วมถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในด้านที่เครือข่ายมีความรู้ความชำนาญ

ขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผลการนำความรู้ไปปฏิบัติ

เป็นขั้นตอนที่ติดตามความก้าวหน้าของผู้รับการถ่ายทอดว่าสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาเกษตรกรรมได้มากน้อยเพียงไร การติดตามประเมินผลนี้จะเน้นการให้กำลังใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล การกระชับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมรับการถ่ายทอดและครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม และเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ของผู้รับการถ่ายทอดแต่ละรายอีกด้วย การประเมินผลสามารถพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจของผู้รับการถ่ายทอดในการทำแปลงเกษตร และ ความสามารถในการปฏิบัติได้จริงของผู้รับการถ่ายทอด และผลงานที่ปรากฏในแปลงเกษตร โดย การประเมินร่วมกันของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมและผู้ร่วมรับการถ่ายทอดที่ได้ไปเยี่ยมเยือน

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมที่พัฒนา แสดงดังแผนภาพ 6 ขั้นตอน ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวอาจมีการปรับตามสภาพ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่จะดำเนินการถ่ายทอดและขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้ถ่ายทอดหรือการตกลงร่วมกันระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการถ่ายทอด ตามแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ 22 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม

